

Thi sĩ Tản Đà đóng “Xilama” ở Xóm Gà

Lý Nhân Phan Kim Thịnh

Xóm Gà, vùng đất ngày xưa vốn nổi tiếng nhiều tay anh chị, là một địa danh thuộc làng Bình hoà, quận Gò Vấp, tỉnh Gia định khi xưa. Nơi đây tuy là một xóm quê, nhưng có đường lộ rải nhựa, xe ngựa, xe hơi đi lại thuận tiện, lại có một chợ tuy nhỏ nhưng người mua kẻ bán cũng khá đông, đa số là dân thôn quê quanh vùng Gò Vấp. Nhà cửa ở đây xen lẫn những ngôi nhà tranh, nhà gỗ và lợp tôn, Những căn nhà làm bằng vật liệu nhẹ để cho thuê. Người thuê đều là dân nghèo tứ xứ tới đây mưu sinh. Sáng lên Sài gòn, Chợ lớn làm, tối mới về ngủ qua đêm.

Bên cạnh những tay anh chị nổi danh khắp đất Sài gòn, Xóm Gà cũng là nơi đã từng có nhiều văn

nhân, ký giả tên tuổi khắp Bắc-Trung-Nam tới cư ngụ như các nhà văn Phan Khôi, Diệp văn Kỳ, Tùng Lâm Lê cương Phụng, Tế Xuyên Hoàng văn Tiếp.... Lý do rất đơn giản vì nơi đây đất rộng người thưa, cảnh vật yên tĩnh, có chợ búa buôn bán gà, heo, cá đủ thứ, nhà thuê lại rẻ. Chỉ khoảng 20 đồng một tháng là khách thuê đã có một căn nhà rộng ba gian để ở, mát mẻ lại có vườn rộng, lý thú hơn nữa, nơi đây lại chính là chốn tạm dừng chân của nhà thơ tên tuổi lẫy lừng Tản Đà Nguyễn khắc Hiếu, trong thời gian ông vào đất Nam kỳ làm báo. Tập Hồi ký của nhà báo Tế Xuyên có đoạn viết về Thi sĩ Tản Đà ngày ấy như sau :

“Một hôm, vào năm 1930-1931, tôi ngồi giải khát với hai ông Diệp văn Kỳ và anh bạn Như Hoa Nguyễn văn Đồng, người cùng cộng sự với tôi trong một tòa soạn đã quen biết trước với Bùi thế Mỹ. Hôm ấy là lần đầu tiên tôi gặp Diệp quân mà tôi đã nghe danh từ lúc còn ở Hà nội.

Tánh tò mò là tánh chung của con nhà làm báo đã thúc đẩy “moi” chuyện ông cựu chủ nhiệm tờ Đông Pháp Thời báo⁽¹⁾ về sự gặp gỡ giữa ông và ông Tản Đà Nguyễn khắc Hiếu.

Hồi ấy, tuy báo Thần Chung đã qua đời làm cho ông Diệp văn Kỳ gần như muốn sạt nghiệp, nhưng

ông vẫn còn tác phong của một kẻ tài hoa phóng túng. Ông mỉm cười nhỏ nhẹ thuật lại cho tôi nghe câu chuyện cũ : “Sự gặp gỡ của chúng tôi thật là chuyện tình cờ, có thể nói là do duyên trời đưa đến. Chiều hôm ấy, vào năm 1926, tôi và một vài bạn làng văn ngồi uống rượu ở nhà hàng Continental đường Catinat (Đông Khởi hiện nay). Chúng tôi ngồi dưới mái hiên nhìn qua bên đường, kẻ đi người lại, trong đám đông tôi bỗng để ý đến một người bạn quốc phục, khăn đen. Anh Cử Tùng Lâm như liên cảm với tôi, buột miệng nói : Thi sĩ Tản Đà đó !

Vốn dĩ yêu thơ Tản Đà bấy lâu nay, tôi bèn kêu anh bồi bảo chạy theo ông và mời ông đến bàn tôi nói chuyện.

Từ lâu tôi đã mến tài thơ của Tản Đà, nay Diệp văn Kỳ mới thấy con người thật của Tản Đà bằng xương bằng thịt. Hai bên chủ, khách được ông Tùng Lâm giới thiệu rồi Diệp văn Kỳ mời ông Tản Đà một ly rượu mạnh. Ông hỏi thăm nhà thơ từ Bắc vào Nam có việc gì. Trong lúc men rượu đã ngấm vào người, ông Tản Đà dốc bầu tâm sự như nói với một người bạn thân thiết: “Tôi nghỉ xuất bản An Nam Tạp chí rồi mà còn nợ của ông Bùi Bò chừng ngàn rưỡi bạc. Tôi có quen ông Nguyễn thành Út ở Vĩnh Long nên

vào đây định vay tiền ông ta để trả nợ. Nhưng xuống tới Vĩnh Long lại không gặp ông ta. Tôi trở lên Sài Gòn thì cũng chẳng nên cơm cháo gì vì ông Út lúc này cũng túng không thể giúp tôi được.” Ông Diệp văn Kỳ bèn nảy ra một sáng kiến nâng đỡ nơnon tài. Ông liền đề nghị với Tản Đà để ông tặng nhà thơ số tiền trang trải công nợ. Ông yêu cầu Tản Đà khi hết nợ rồi vào Nam viết cho tờ Đông Pháp Thời báo (ông chỉ yêu cầu thôi chứ không đặt thành điều kiện gì cả). Sau khi cạn ly thứ ba, ông Tản Đà cao hứng nhận lời ngay. Ông Diệp văn Kỳ mở bóp ra, lấy hai xấp bạc trao vào tay nhà thơ một cách tự nhiên như hai người bạn đã quen biết từ lâu. Ông Tản Đà cầm lấy cũng không ngạc nhiên gì hết. Các văn hữu ngồi uống rượu không cho là việc lạ vì ai cũng biết tánh phóng khoáng của chủ nhiệm Đông Pháp Thời báo trong sự đối xử với bạn làng văn.

Hai ngàn bạc vào những năm 1930, khi mà tách cà phê đen có một xu, là số tiền rất lớn. Vậy mà ông Kỳ trao thẳng tay ông Tản Đà không một điều kiện, không một biên lai.

Sau đó ông Tản Đà đứng dậy cáo từ người bạn mới và hẹn khi ra Bắc thu xếp công việc xong, ông sẽ vào liền.”

Trên đây là những đoạn trích trong tuần san Văn Đàn số 5, trang 10, ngày 8 tháng 7 năm 1960, xuất bản tại Sài gòn. Đến khi giờ chông báo cũ, tôi thấy trong Tao Đàn số đặc biệt viết về Tản Đà ở Xóm Gà Nam kỳ như sau:

“Vớ một ngàn đồng bạc của ông Diệp văn Kỳ đưa tặng (theo ông Tế Xuyên là hai ngàn mới đúng), ông Tản Đà lại trở về Bắc để trang trải cái nợ của An Nam Tạp chí.

Chẳng ngờ khi vào đến Sài gòn, Ty kiểm duyệt trong ấy không nhận duyệt bài của tờ báo ngoài Bắc, An Nam Tạp chí không thể ngụ cư ở đó. Ông Tản Đà mới giới thiệu vào viết vớ ông cái trang văn chương trong Đông Pháp Thời báo của ông Diệp văn Kỳ.

Ở chỗ này hình như cần phải nói đến tiền. Là vì trong những cái khác người của ông Tản Đà là đức tiêu tiền cũng nên để ngang vớ tài thơ và tài rượu.

Bấy giờ ở Đông Pháp Thời báo, lương của tôi tám mươi đồng, của ông Tản Đà một trăm và ngoài ra mỗi tháng ông còn vay riêng của ông Diệp văn Kỳ thêm một trăm nữa. Vậy là hàng tháng chúng tôi có đến 280 đồng. Nhưng không tháng nào mà ông Tản Đà không phải lật đật đi chạy tiền nhà.

Cái nhà của chúng tôi ở kế tiếp với Xóm Gà. Nó là một nơi nhà quê thuộc làng Bình hoà, cách Bà chiểu bốn cây số và cách Sài gòn độ mười cây. Nhà có bốn gian. Tôi và ông Tản Đà thuê một gian thì cũng hơi chật, nếu thuê hai gian thì đủ lắm rồi. Nhưng vì tòa nhà ấy mới làm xong, chúng tôi là khách đến ở đầu tiên cho nên ông Tản Đà nhất định thuê cả bốn gian : một gian làm buồng, một gian làm buồng giấy, một gian làm buồng ăn, còn một gian nữa thì để mắc cái võng đem ở Bắc vào.

Theo sự sắp đặt ấy, sau khi nhà đã thuê xong, ông Tản Đà liền đi mượn người phá mấy bức tường ở giữa để lấy đường thông gian nọ sang gian kia và lấy gạch xây các bệ cạn.

Giá nhà này cũng không lấy gì làm đắt, tất cả bốn gian có hai mươi tám đồng. Với số lương của chúng tôi, nó là một phần mười chứ gì. Thế mà tháng nào cũng phải khát độ vài ba hẹn.

Tôi còn nhớ, một hôm, chủ nhà thúc giục riết quá, ông Tản Đà sau khi đi ăn cơm tối phải thân hành lên tận Sài gòn xoay tiền. Vào khoảng 11 giờ đêm thì thấy ông về với chai rượu Rhum, con vịt quay và vài món khác. Mới thoát vào cửa, ông liền nói với tôi bằng giọng ngạc nhiên :

- Hồng cả ông ạ !

Tôi hỏi cái gì thì ông thản nhiên cất nghĩa :

- Chỉ vay được hai chục đồng. Trả tiền nhà cũng thiếu tám đồng, tôi mua ít đồ để đánh chén, tất cả hết hai mươi đồng.

Rồi ông gọi cu Vang - một đứa đầy tớ tâm phúc của ông lúc ấy đã gần ba mươi tuổi - sắp sửa mâm bát và đem con vịt quay ra chặt.

- Chén đã ! Tiền nhà rồi lại xoay!

Dưới ánh trăng vàng vạc của tiết cuối năm, chúng tôi ngất ngưởng trên chiếc chõng tre kê ở giữa sân với chai rượu Rhum và cái ngông của ông Tản Đà, tưởng như vũ trụ không lấy gì làm lớn.

Anh em trong Nam hồi ấy hình như đều coi cái ngông là sự đương nhiên, nên không ai cưỡng lại.

Có lần ông Cử Tùng Lâm đã bị mắng oan vì nó.

Bấy giờ ông Tản Đà tuy trông coi phụ trương văn chương của Đông Pháp Thời báo nhưng công việc xếp đặt trang báo ấy thì là việc của ông Cử Tùng Lâm. Một hôm vì thiếu bài, ông Tùng Lâm mới phải thêm vào một bài thơ lai cáo. Khi báo ra, ông Tản Đà hạch ông Tùng Lâm về sự chuyên quyền ấy. Ông này cãi

rằng bài thiếu, báo cần lên khuôn rồi không thể xuống tận Xóm Gà để hỏi bài của ông.

Ông Tản Đà lấy làm tức giận và mắng thêm :

- Nếu thiếu bài thì bỏ trống đấy cho tôi. Không xin phép tôi mà cho bài thơ kia vào đấy. Thế là ông hỗn.

Ông Tùng Lâm chỉ cười.

Lại một lần, nhằm ngày mùng một Tết Âm lịch, anh em tòa soạn Đông Pháp Thời báo đến thăm ông Diệp văn Kỳ. Trong khi ông Kỳ mở các thứ rượu ra uống, ai nấy đều say loáng choáng, cô nhiên say nhất là ông Tản Đà. Ông Bùi Thế Mỹ đến sau liền bị ông Tản Đà đùa giỡn đuổi bắt. Cái gác mà chúng tôi ngồi tuy rộng, nhưng lúc ông Tản Đà đuổi theo ông Mỹ, ba bốn anh người nhà ông Kỳ cứ phải chạy miết theo chân hai ông để giữ những thứ đồ kia vì sợ các ông ấy va vào nó. Bà Diệp văn Kỳ ngồi trong võ tay reo. Ông Đào trình Nhất thì mồm mím cười nụ. Nóng máu là ông Trần Quý thấy ông Tản Đà diễn trò mãi, ông Trần Quý cau mày và gắt:

- Làm cái gì thế? Người ta coi cinéma kia kìa.

Ông Tản Đà vẫn không tha ông Mỹ và trả lời ông Quý thế này:

- Ông phải biết cái thằng trong cinéma nó không biết người ngoài là gì cả.

Nhất sinh tư tưởng Tản Đà có thể thu vào câu nói đó. Chính ông đã tự coi ông là một người đóng trong phim cinéma còn quốc dân, xã hội, mà cả thế giới nữa đều là những người ở ngoài. Như thế tôi cũng không muốn nói nhiều về ông.

Cũng trong thời gian Tản Đà ở Xóm Gà làm báo với ông Kỳ, ông Tế Xuyên kể lại một giai thoại rất hay như sau:

“Vào Nam làm báo nhưng ông Tản Đà không có gì là cốt cách của ký giả tân văn như các ông Đào Trinh Nhất, Bùi thế Mỹ.... Sanh ra là nhà thơ, có tài làm thơ thì vào làm một tờ nhật báo, ông cũng chỉ là một nhà thơ không hơn không kém.

Ông Diệp văn Kỳ rước ông vào tòa soạn cũng chỉ mong Đông Pháp Thời báo được những nét bút tài hoa tô điểm phụ trương văn chương với hai chữ ký “Tản Đà” đã lừng danh từ Nam chí Bắc với mỗi bài thơ mỗi tuần, còn ông Tùng Lâm phụ tá và cả ông Ngô tất Tố nữa, ông chủ nhiệm Đông Pháp Thời báo nữa dám tỏ bụng liên tài, trả thù lao cho ông Tản Đà mỗi tháng một trăm đồng (bằng lương chủ Quận. Hồi

đó một viên thư ký ăn lương có mười hai đồng). Ấy vậy mà lắm khi báo sắp lên khuôn, tòa soạn vẫn chưa có thơ Tản Đà. Ông Diệp văn Kỳ cho tùy phái ba lần bốn lượt vào tận nhà của thi sĩ ở Xóm Gà để đốc thúc. Có lần Tản Đà nổi nóng đã thốt ra một câu nói lịch sử: “Làm thơ đâu phải bửa củi mà muốn lúc nào có lúc đó”.

Mà khổ nổi, phụ trương văn chương của Đông Pháp Thời báo nếu thiếu thơ Tản Đà tức là mất hết đặc tánh của nó. Tiểu thuyết Phú Đức có phen gây thặng trầm cho mấy tờ báo cách đây 30 năm thì thơ Tản Đà cũng gây uy tín cho tờ báo của ông Diệp văn Kỳ không kém.

Làm báo với ông Diệp văn Kỳ ít lâu, Tản Đà lại khăn gói trở ra Bắc để hy vọng tái tục tờ An Nam Tạp chí của ông. Nhưng Tản Đà vẫn nhớ cái Xóm Gà nên trong khi đi xe lửa về Bắc, lúc tàu tới Nha trang, Tản Đà đã cảm hứng sáng tác một bài thơ đề là GỬI TÒA SOẠN ĐÔNG PHÁP THỜI BÁO.

*Xóm Gà tan giãc rạn vàng ô
Tôi đến Nha trang rượu một bờ
Trợ bút đã xin từ bác Diệp
Văn chương để lại cậy thầy Ngô*

*Dám quên “Đông Pháp” người tri kỷ?
Riêng nhớ “An Nam” bức địa đồ
Hai chuyến chơi xuân Thìn với Mão,
Đi ra còn nhớ mãi đường vô. ■*

Lý Nhân Phan kim Thịnh
(Sài gòn vang bóng)

- (1) Đây là tờ báo đầu tiên mà ông Diệp văn Kỳ làm chủ nhiệm (từ năm 1927). Tờ báo này hoạt động đến năm 1928 thì ngưng xuất bản vì ông Kỳ tập trung cho việc ra mắt tờ Thần Chung.